

Михайло Гутор

Пам'ятник «Радянським громадянам і військовополоненим солдатам та офіцерам Радянської Армії, які загинули від рук німецько-фашистських окупантів у Бабиному Яру»

Monument to "Soviet citizens and prisoners of war, the Soviet Army soldiers and officers, who was shot by the German fascists in Babi Yar"

Національний історико-меморіальний заповідник «Бабин Яр»

Київ-2020

«Боже ж ти мій, скільки разів мені згадували цей Бабин Яр! І у незліченних партслідчих, з якими звела мене доля, і на бюро райкомів, міськкомів, обкомів. “Розкажіть, що там у вас відбулось у Бабиному яру?!” – А нічого не відбулось. Просто я зробив те, що повинні були зробити ви – райкоми та міськкоми, ЦК у день 25-ліття загибелі ста тисяч, як ви тепер говорите, “радянських громадян”, прийти і сказати те, що замість вас сказав я – буде тут пам’ятник!»

Віктор Некрасов

У середині 1970-х років влада в Україні мусила повернутися до питання про спорудження монумента в Бабиному Яру. У листі в ЦК КПУ 18 вересня 1974 року перший секретар Київського міського комітету партії Олександр Ботвін пояснював актуалізацію цього питання так: «У зв’язку з тим, що зараз особи єврейської національності, так звані відказники, виношують ідею створити громадський комітет зі збору коштів на спорудження пам’ятника в Бабиному Яру, в газеті «Вечірній Київ» напередодні 29 вересня буде опубліковано матеріал про проект пам’ятника та його будівництво».

17 лютого 1975 року Київська міськрада рішенням № 166 затвердила проект пам’ятника і передбачила його фінансування (скульптори М. Г. Лисенко¹,

---

¹ Михайло Григорович Лисенко народився 16 (29) жовтня 1906 р. в с. Шпилівка Сумської обл. в родині багатодітного селянина. Навчався в Харківському художньому інституті, де відвідував лекції відомих скульпторів І. Севери та Л. Блох. З початку Другої світової війни евакуйований до м. Алма-Ати. Там у співавторстві з Л. Муравіним він виконав дві скульптурні композиції: «Друзі» і «Партизани», що експонувалися на республіканській художній виставці «Велика Вітчизняна війна» в м. Алма-Ати. Крім названих, виконав й інші роботи. У 1944 р. М. Лисенко повернувся в Київ. Тут він створив скульптурні композиції «Винос пораненого», «Похорон партизана», «Подвиг семи колгоспників». У 1946 р. на Всесоюзній художній виставці він експонував погруддя Т. Шевченка. Серед робіт скульптора – пам’ятники 61-му комунару в м. Миколаєві (1936; відновлений у 1967), М. Щорсу в м. Києві (1954), В. Затонському в м. Хмельницькому, С. Ковпаку в м. Путивлі Сумської обл. Був М. Лисенко і педагогом: протягом 1944-1971 рр. викладав у Київському художньому училищі на кафедрі скульптури (у 1946-1960 - завідувач кафедри). У 1960-1971 рр. керував навчально-творчою майстернею скульптури. У 1947р. М. Лисенку присвоєно вчений ступінь професора. У 1963 р. скульптору було присвоєно звання народного художника СРСР, а в 1970 р. він став дійсним членом Академії мистецтв СРСР. Помер М. Лисенко 8 травня 1972 р. в Києві після поїздки до Туркменії. Похований на Байковому кладовищі. Серед його учнів – скульптори Г. Кальченко, М. Вронський, В. Бородай, В. Сухенко, О. Олійник, В. Зноба, М. Дерегус та інші. // Драгоманов С.М. Міжнародна виставка в Нью-Йорку // Архітектура Радянської України. - 1939. - № 7. - С. 33-34 : фото, іл. між с. 32-33; Лысенко Л. Скульптор Михаил Лысенко (1906-1972) // Галерея.

А. П. Вітрик і В. В. Сухенко², архітектори А. Ф. Ігнащенко, Н. К. Іванченко і В. Н. Іванченков).

В інтерв'ю «Бабин Яр: Трагедія про трагедію» (газета «Дзеркало тижня» № 39, 26 вересня 1997 р.) архітектор Анатолій Ігнащенко зокрема сказав: «Після війни – творча група головного архітектора Києва Олександра Власова розробила проект пам'ятника жертвам Бабиного Яру. Проект не був реалізований... Невідомо, з чиєї ініціативи ландшафт Бабиного Яру почали знищувати, намагаючись величезний яр зрівняти з землею. Дні і ночі працювали земснаряди. Як гриби росли «хрущоби», споруджувався парк відпочинку зі спортивними об'єктами, літнім кінотеатром, кафе і навіть танцмайданчиком... Згідно тоді пануючої у нас ідеології всі жертви Бабиного Яру не заслуговували народної пам'яті: українці – націоналісти, військовополонені – підлі боягузи і зрадники. З приводу євреїв існувала думка: що це за нація, якщо не чинячи опір фашистам, за першим покликом окупантів прийшла у Бабин Яр на розстріл... Про тисячі військовополонених замовчували – хіба могли солдати, офіцери, генерали доблесної радянської армії тисячами здаватися в полон?!»

- 2006. - № 1/2. - С. 32-33; Нестеренко П. Найпрекрасніше - це людина: До 100-річчя від дня народження Михайла Лисенка // Урядовий кур'єр. - 2006. - 1 груд. (№ 227). - С. 8-9.

² Віктор Васильович Сухенко народився 21 квітня 1941 року в селі Рибці Полтавської області, навчався в Київській художній школі. Згодом – закінчив скульптурний факультет Київського художнього інституту, вчився у видатного українського скульптора Михайла Лисенка. На цьому факультеті Віктор Сухенко пізніше став викладачем. За життя він створив багато цікавих творів, був лауреатом Державної премії УРСР імені Т.Г. Шевченка, заслуженим діячем мистецтв України, професором Української академії мистецтв. Серед видатних творів Віктора Васильовича такі пам'ятники: Героям форсування річки Південний Буг (Миколаївська область, 1975), Тарасу Григоровичу Шевченку у Казахстані (1982) Пам'ятник у Бабиному Яру(1976). 4 жовтня 1972 проект пам'ятника «Радянським громадянам та військовополоненим солдатам і офіцерам Радянської армії, які загинули від рук німецько-фашистських окупантів в районі Сирецького масиву м. Києва» затвердили повністю. З цього часу для митців почалися страшні часи, адже тепер встановити пам'ятник потрібно було якнайшвидше. На той час Михайла Лисенка вже не було у живих, в роботі над монументом його замінив син – 27-річний Богдан Лисенко. Працювати доводилося день і ніч. Навіть поставили біля майстерень охорону, одним із завдань якої було нікуди не випускати скульпторів. Настала осінь, в майстернях був страшний холод. Віктор Васильович застудився, у нього відмовили ноги, а потім і руки. Він на все життя залишився інвалідом. До речі, Віктор Васильович увічнений в пам'ятнику в Бабиному Яру – він послужив моделлю для оголеної чоловічої фігури. Життя скульптора закінчилося трагічно - Віктор Сухенко наклав на себе руки 20 жовтня 1998 року.

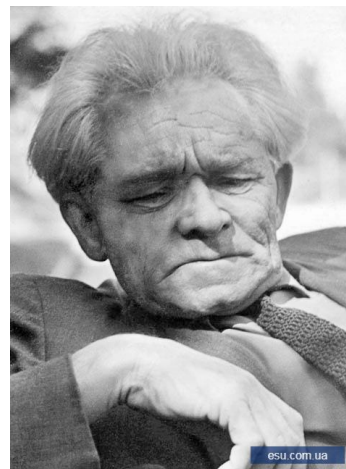
Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) звернулась до владних структур України, що робиться по пам'ятнику у Бабиному Яру. Заступник міністра культури України О. Чернобривцева показала в Парижі якісь документи і знову – таки говорила «про творчий процес».

Після неї на трибуну ЮНЕСКО вийшов Віктор Некрасов і сказав, що за словами Чернобривцевої все виглядає пристойно, насправді Бабин Яр перетворили в відхоже місце: туалетів немає, літніми вечорами там збираються бомжі і повії... Це наруга над пам'яттю загиблих.

За допомогою світової громадськості Віктор Некрасов змусив радянських чиновників зайнятися спорудженням пам'ятника в Бабиному Яру. Після його розгромного виступу в ЮНЕСКО, політбюро ЦК КПУ доручив роботу над пам'ятником скульптору академіку Михайлу Лисенку, Анатолій Ігнащенко був включений до творчої групи М. Лисенка.

Віктор Сухенко⁴

Михайло Лисенко⁵

---

³Віктор Платонович Некрасов(4 (17) червня 1911, Київ, Російська імперія — 3 вересня 1987, Париж, Франція) — український, радянський письменник і дисидент. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

⁴ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (відвідано 13. 11. 2020).

⁵ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=54873 (відвідано 13. 11. 2020).

Віктор Некрасов, біля огорожі Лук'янівського єврейського кладовища, на першому мітингу у Бабиному Яру. 24 вересня 1966 р., м. Київ.⁶

Анатолій Ігнащенко⁷

«Це, дійсно, метр №1 скульптури, – згадував Анатолій Ігнащенко, – надзвичайно талановитий, але разом з тим і дуже лояльний до партійних бонз і

---

⁶ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nekrassov-viktor.com

⁷ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://gazeta.ua/ru/articles/culture/_ushel-iz-zhizni-avtor-shesti-kievskih-pamyatnikov-ignaschenko/377827 (відвідано 11. 11. 2020).

уряду. Ми почали працювати. І тут мене викликає заступник мера Києва з питань культури Марія Орлик: «Анатолій Федорович, мене викликають в ЮНЕСКО, підготуйте всі документи по пам'ятнику». Я раджу: «Вам потрібні не постанови, а проект пам'ятника, інакше повториться історія з Черnobривцевою ... Знову виступить Віктор Некрасов, – що ви йому відповісте? Потрібен проект, а не папір...

Справа дійшла до Сулова. Він надіслав до Києва редактора якогось закордонного журналу. Наш проект надрукували, причому зробили це вельми своєрідно. Під проектом була всього одна фраза: «Опублікований проект свідчить про винахідливість авторів – вони так хитро зашифрували єврейську зірку в Бабиному Яру, що ніхто з партійних ідеологів до них не підкопався.

Викликав міністр, запитує: «Ви цього домагалися?! Хто буде розсьорбувати?» «Розсьорбувати» довелося всім. «За безконтрольність при проектуванні, марнотратство державних коштів та грубі помилки, що призвели до ідеологічних перекручень...» меру Києва В. Гусеву, голові міськбуду Г. Злобіну, головному архітектору міста І. Іванову «вліпили» по догані ...

В. Щербицький був в люті: «Якщо завтра навколо яру не буде забору і не почнуть працювати бульдозери, значить, хтось або недостатньо розуміє або шкодить ...»

---

⁸ Ігнащенко Анатолій Федорович (28січня 1930, Захарівці, 5 квітня 2011, Київ), український архітектор. Почесний дійсний член (академік) Національної академії мистецтв України (2006), член-кореспондент Академії архітектури України (з 1995 року). Заслужений діяч мистецтв України (2000), народний художник України (2010). Автор пам'ятного знаку «Ромська кибитка», який встановлений в Бабиному Яру, в пам'ять про ромів розстріляних у Бабиному Яру. Пам'ятний знак у вигляді прошитої кулеметною чергою кибитки було виготовлено з корабельної сталі ще у 1998 році. На початку, із різних причин, зокрема через розбіжність поглядів, на місце розташування пам'ятного знаку в Києві ромську кибитку так і не встановили. За одним із варіантів, монумент мав бути в районі пам'ятника «Радянським громадянам та військовополоненим солдатам і офіцерам Радянської армії, які загинули від рук німецько-фашистських окупантів в районі Сирецького масиву м. Києва» і виглядати як кибитка, що летить у прірву. Але композиція тривалий час простояла на заводі, а потім і взагалі отримала нове «місце проживання» – місто Кам'янець-Подільський. Де пам'ятник і пробував майже 20 років, і лише в липні 2016 року його перевезли до Києва, щоб встановити в Бабиному Яру. 23 вересня 2016 р. з нагоди 75-х роковин розстрілів у Бабиному Яру відбулось відкриття пам'ятного знаку «Ромська кибитка» в Бабиному Яру.

Дійсно, ми багато чого не розуміли: зберегти в недоторканності залишки ландшафту Бабиного Яру – це «марнотратство», а завезти 600 тисяч кубів землі і засипати ще три приярка – це «не марнотратство» ...

При П. Шелесту затвердили проект: як кровоточива рана землі, дно Бабиного Яру засипано червоною смальтою, поверх якої була 350-метрова теренова гілка – світловод. Було навіть оголошено конкурс на реквієм. Музику запропонували написати Георгію Майбороди, але він відмовився – тоді багато хто не хотів пов'язувати своє ім'я з Бабиним Яром. За реквієм взялися грузинські композитори... Але ... виникла нова перешкода – вигадали «зірку». Це був якийсь кошмар... Мер Києва Володимир Гусєв організував підйом на телевежу (все було страшно секретно!), І ми, тобто Гусєв, Іванов і я, з висоти 200 метрів вивчали, фотографували ландшафт... Через спеціальне відомство В. Гусєв дістав дореволюційну карту Сирецьких військових таборів, з її допомогою підтвердив: автори «зірку» не придумали – відроги яру «викопала» природа. Але розмови пішли... Політбюро прийняло рішення: три приярка засипати, залишити одну бронзову скульптуру на залізобетонному стиллобате. До сих пір караю себе, що не зміг відстояти проект, а відроги засипали... Після цього на проект зробили ще один «наїзд». Викликають, запитують: «Скільки коштує Бабин Яр»? Відповідаю: «Два мільйони рублів». «Чому два, а не один або п'ять мільйонів?» Відповідаю: «Є висновок експертизи держбуду, кошторис затверджено урядом». Нам роз'яснили: там, де радянські війська здобули глобальні перемоги – Мала Земля, Волгоград, форсування Дніпра, – держава не пошкодує і мільярдів, щоб гідно увічнити подвиг народу. Бабин Яр не кульмінаційна точка війни... Є думка... «Думка» була така: з виділених двох мільйонів на Бабин Яр залишили триста тисяч, мільйон сімсот тисяч «перекинули» на споруджуваний «величний меморіал радянському народові в місті-герою Києві»... Це єдиний в Києві пам'ятник, на якому немає прізвищ авторів – заборонили... Але нас знали: після

відкриття авторів «діставали» і «кусали» ще більше... З часом пристрасті вляглися?»⁹

З самого початку Лисенко бачив проєкт пам'ятника як багатофігурну композицію. Перший проєкт передбачав похоронну процесію. У короткому поясненні до цього задуму автор писав: «Народ високо підняв своїми могутніми руками останки загиблих в нелюдських муках багатотисячних мужніх радянських громадян. Із великим сумом робітники і солдати, жінки з дітьми і моряки, дівчата й старі – всі без винятку з незабутнім горем, з прапорами, простуючи, віддають останню шану полеглим. Пориви свіжого вільного вітру розвівають траурні прапори. Вся група наповнена боротьбою і перемогою – світла над темрявою. У жалобному велич виражені почуття гідності людини».

Однак це зайве ілюстративне рішення в наступному варіанті отримало не настільки однозначне трактування, покликане висловити торжество життя над смертю. Воно народилося значно раніше, в невеликому етюді під назвою «В неволі», який своїм S-образним, пружним рухом нагадував потужну пластику жіночої фігури.

Оголена жіноча фігура зі зв'язаними за спиною колючим дротом руками, що годує грудьми лежачого на її колінах немовляти, стала символом незламної волі до життя. За задумом її творця образ молодої матері був покликаний порушувати в глядача ненависть до тих, хто принижує людину і, разом з тим, ця композиція сповнена глибокого почуття любові і віри, непримиренності і благородства.

Але державний замовник однозначно хотів бачити в майбутньому пам'ятнику не образ жертв, а образ опору, образи борців, що встали на захист приречених на смерть людей. І тоді, як нового варіанту пам'ятника до жіночої фігури, яка підноситься на уступчастий п'єдестал, додається у його підніжжя плакатна група, яка вже стала розхожим символом багатьох радянських

---

⁹ Владимир Платонов Бабий Яр: Трагедия о трагедии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/babiy_yar_tragediya_o_tragedii.html (відвідано 12. 03. 2016).

пам'ятників, присвячених революції і війни: робітник, солдат і моряк перед розстрілом, немов закриваючи своїми могутніми тілами мирних жителів, зметнув над головами три руки зі стиснутими кулаками.

Але виключно важливим для здійснення монумента було активна співтворчість скульптора Лисенко і архітектора А. Ф. Ігнащенко. Він дуже гостро відчував гідність емоційного ліплення скульптора і якимось поділився в розмові наступною думкою: «Пластика Лисенко була настільки монументальною і виразною, що її необхідно було виводити в нескінченність ландшафту. І моє завдання як архітектора полягало в тому, щоб дати нескінченність цим геніальним пластичним фрагментами».¹⁰

Саме Ігнащенко прийшла ідея підвісити всю монументальну конструкцію в повітрі. Скульптура нависає над простором, а не стоїть на п'єдесталі. І це багато в чому підсилює співпереживання і драматизм сприйняття художнього твору.

2 липня 1976 року відкрили монумент із написом «Пам'ятник радянським громадянам і військовополоненим солдатам і офіцерам Радянської Армії, які загинули від рук німецько-фашистських окупантів у районі Сирецького масиву м. Києва». Поруч із пам'ятником встановили бронзову плиту з написом українською мовою «Тут у 1941—1943 роках німецько-фашистськими загарбниками було розстріляно понад сто тисяч громадян міста Києва і військовополонених». Головними виступаючими на відкритті цього партійного мітингу були члени Політбюро ЦК Компартії України М. М. Борисенко, О. П. Ботвін, О. П. Ляшко, В. О. Сологуб, В. Ю. Маланчук, перший секретар ЦК ЛКСМУ А. І. Корнієнко та інші. Монумент складається з 11 бронзових фігур. Газета "Культура і життя" описує їх так: "Комуніст-підпільник, який сміливо дивиться в обличчя ворогам, солдат із гнівно стиснутими кулаками, моряк, який затулив собою стару жінку, дівчина, що схилилася над коханим, мати з дитиною на колінах та інші". Жодної згадки про загиблих євреїв на пам'ятнику немає.

---

¹⁰ Людмила Лисенко Две монументальные истории [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://izin.com.ua/monumental-stories/22.10.2014> (відвідано 20. 03. 2018).

Робітники засипають три з шести відрогів яру, в якому встановлено скульптуру – бо з висоти він нагадує зірку Давида.

Газета української діаспори в США "Свобода" коментує: "Відкриття пам'ятника жертвам гітлеризму перетворили на пропагандистський мітинг. Бабин Яр став могилою для кількадесят тисяч жертв гітлерівського злочину народовбивства. Добру половину цих жертв становили особи єврейської національності. Про них у советських газетах згадується тільки мимоходом, поміж іншими національностями...» (додаток).

Таким чином, протягом усього післявоєнного періоду комуністичний режим фактично прагнув витіснити спогади про євреїв — жертв Бабиного Яру на маргінес суспільної свідомості та тієї колективної пам'яті, яку комуністи вважали за потрібне формувати, перебуваючи при владі. Відкриття 2 липня 1976 р., у Бабиному Яру бронзового монументу з офіційною назвою «Пам'ятник радянським громадянам і військовополоненим солдатам і офіцерам Радянської Армії, які загинули від рук німецько-фашистських окупантів у районі Сирецького масиву м. Києва», з одного боку, завершило певний етап боротьби громадськості за встановлення на цьому місці пам'ятника жертвам розстрілів. З іншого, – пам'ятник став приводом для глибокого розчарування єврейської громади та опозиційно налаштованої до влади української інтелігенції, оскільки, представлені в ньому художніми образами ідеї зовсім не відповідали духу трагедії Бабиного Яру, не кажучи вже про нівеляцію єврейських жертв.

Хоча офіційними авторами пам'ятника була група скульпторів та архітекторів, монумент споруджувався під невсипущим наглядом партійних чиновників: його було виконано у «належному політико-ідеологічному дусі» і він уособлював радянську офіційну версію трагедії Бабиного Яру, тобто вшановував пам'ять розстріляних тут «радянських громадян та військовополонених» та символізував «спротив і боротьбу з фашизмом». Упродовж наступних десятиліть радянська влада сам факт спорудження монумента використовувала з пропагандистською метою, зокрема серед іноземних туристів.

Горбачовська «перебудова» поклала початок змінам. 16 травня 1989 року Антисіоністський комітет радянської громадськості України надіслав майбутньому першому президентові України, а тоді ще секретареві ЦК Компартії України Леонідові Кравчуку лист. У ньому містилася пропозиція встановити меморіальну таблицю івритом на меморіалі в Бабиному Яру, приверталася увага до «нездорової обстановки та спекуляцій навколо нібито „офіційного“ замовчування факту масової загибелі євреїв від рук фашистських катів у Бабиному Яру». У Київському міському комітеті Компартії України вивчили цю пропозицію. Влітку 1989 року було доручено встановити на монументі 1976 року дві додаткові таблички – російською мовою та на івриті.

**Проект пам'ятника жертвам фашизму в Бабиному Яру.
Архітектор А. Ф. Ігнащенко. 1969-1972 рр. Глина. В.450 см.¹¹**

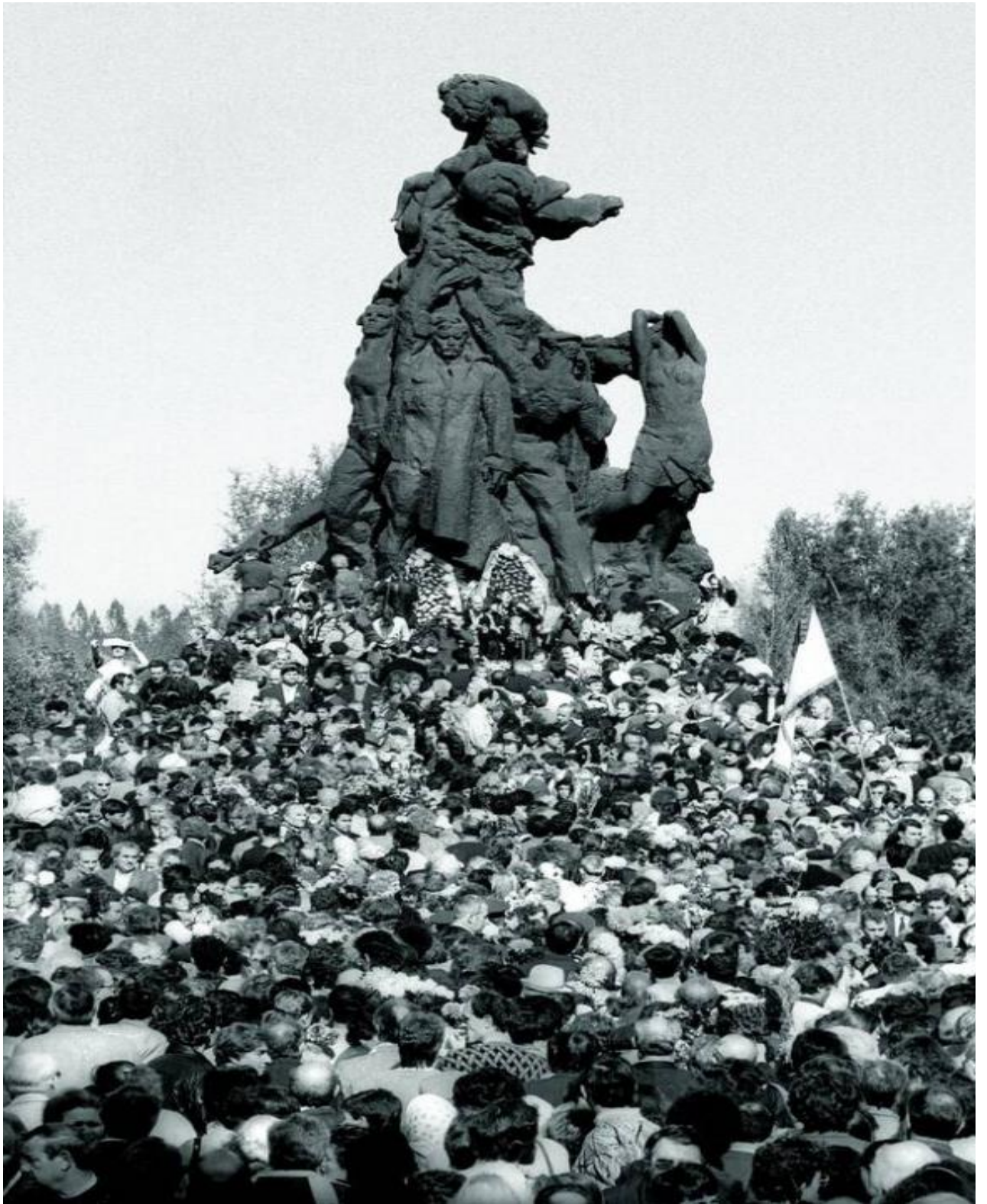
¹¹ Там же.

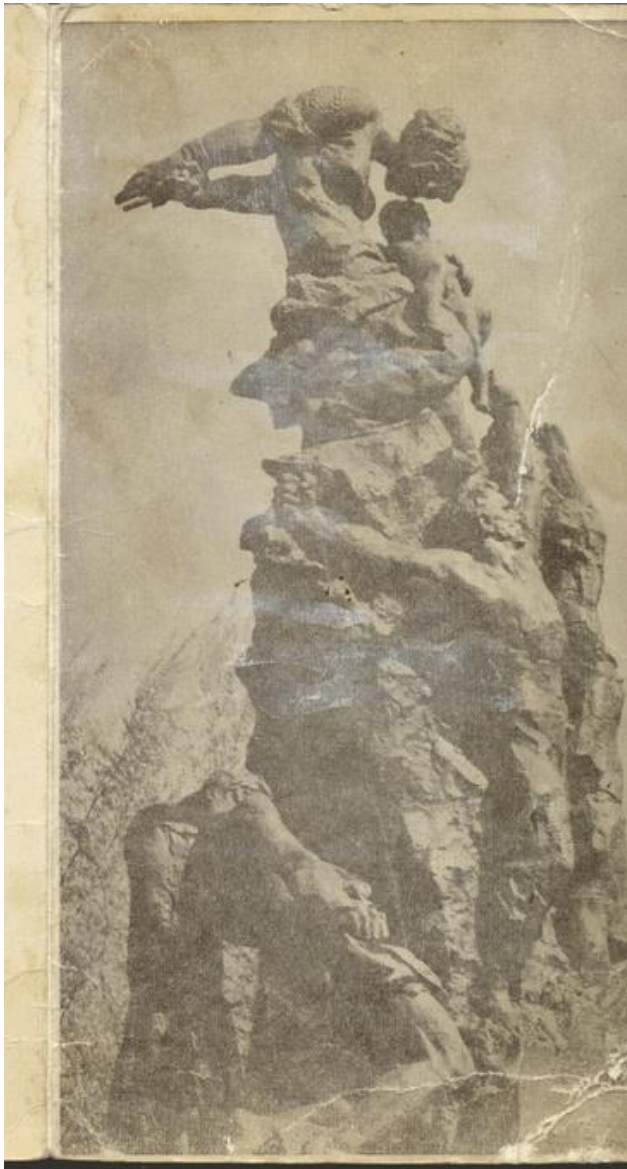
Проект пам'ятника жертвам фашизму в Бабиному Яру. Перший варіант. 1968. Гіпс. В. 63 см. Власність сім'ї М. Г. Лисенко. М. Г. Лисенко, В. В. Сухенко, А. П. Вітрик. Архітектори М. К. Іванченко, В. М. Іванченков.¹²

---

¹² Людмила Лисенко Две монументальные истории [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://izin.com.ua/monumental-stories/22.10.2014> (відвідано 20. 03. 2018).

Відкриття 2 липня 1976 року монументу «Радянським громадянам і військовополоненим солдатам і офіцерам Радянської армії, які загинули від рук німецько-фашистських окупантів в районі Сирецького масиву м. Києва. Автор: Укрінформ.

Шановний тов. [REDACTED]

Київський міськком Компартії України і виконком міської Ради депутатів трудящих запрошують Вас на відкриття пам'ятника радянським громадянам і військовополоненим Радянської Армії, які загинули від рук німецько-фашистських окупантів у районі Сирецького масиву м. Києва.

Відкриття пам'ятника відбудеться 2 липня 1976 року о 17 годині у сквері між вулицями Мельникова і Дорогожицькою.

Запрошення на відкриття пам'ятника¹³

¹³ Фото з архіву Олега Оранжевого [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/lifestyle/> (відвідано 20. 03. 2018).

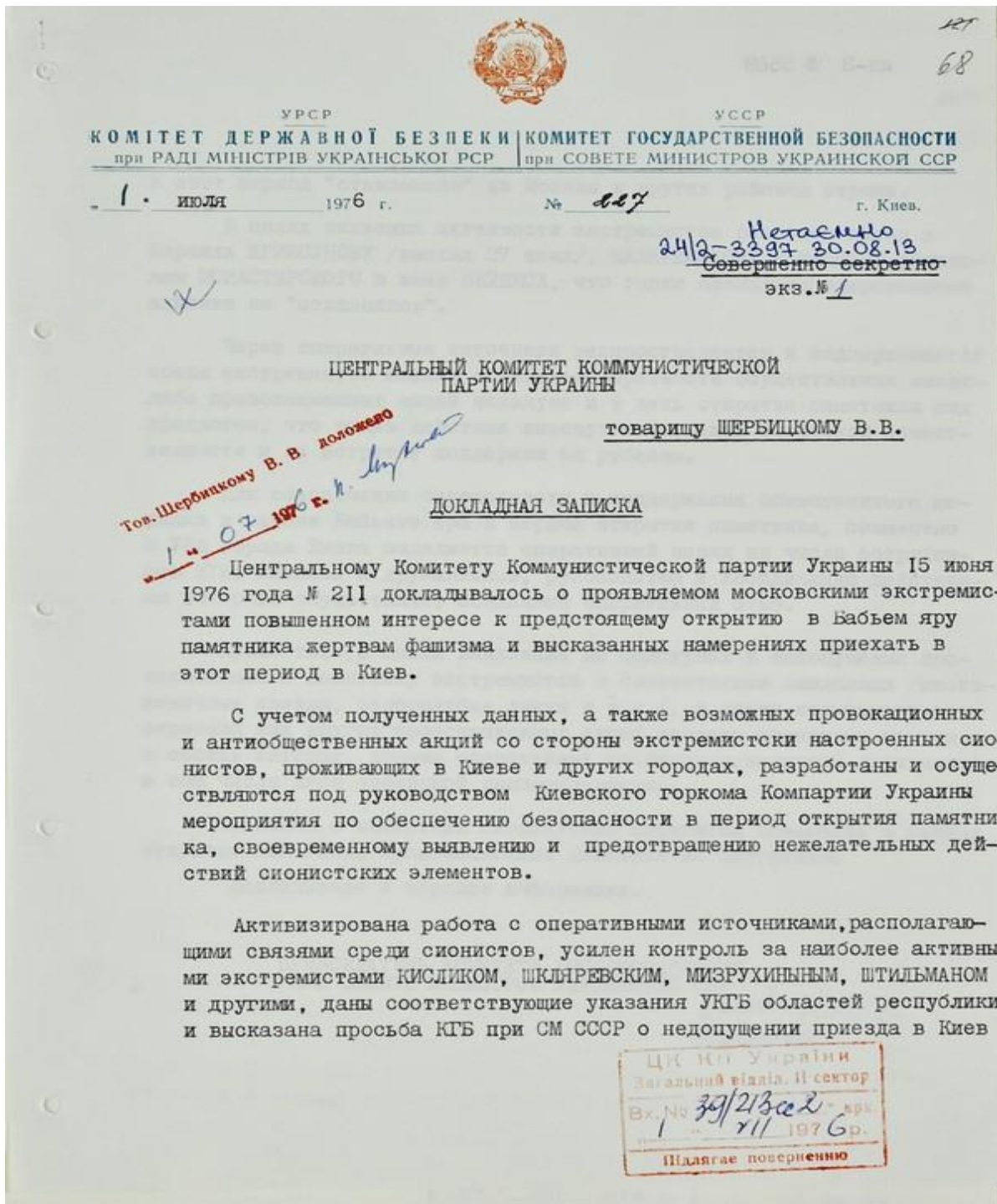
Три металеві плити з написами російською, українською та їдиш: «Тут у 1941–1945 роках німецько-фашистськими загарбниками було розстріляно понад сто тисяч громадян міста Києва і військовополонених». До 1989 р. – одна плита з українським написом

Табличка на їдиш додана до монумента в 1989 році. Фото Юрія Шаповала

Доповідна записка голови КДБ при РМ УРСР Федорчука В. В. на адресу першого секретаря ЦК КПУ Щербицького В.В. щодо вжиття заходів безпеки під час відкриття пам'ятника жертвам фашизму в "Бабиному Яру".¹⁴

¹⁴ ГДА СБУ – Ф. 16. – Спр. 1053

в этот период "отказников" из Москвы и других районов страны.

В целях снижения активности экстремистов разрешен выезд в Израиль КРИКСУНОВУ /выехал 27 июня/, ШКЛЯРЕВСКОМУ, ШТИЛЬМАНУ, родителям МОНАСТЫРСКОГО и жене ШЕЙНИСА, что также оказывает сдерживающее влияние на "отказников".

Через оперативные источники распространяется и поддерживается среди экстремистов мнение о нецелесообразности осуществления каких-либо провокационных акций накануне и в день открытия памятника под предлогом, что такие действия вызовут возмущение советской общественности и не встретят поддержки за рубежом.

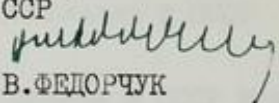
Для обеспечения безопасности и поддержания общественного порядка в районе Бабьего яра в период открытия памятника, совместно с УВД города Киева выделяется оперативный наряд из числа сотрудников КГБ, милиции и дружинников, руководство и координацию действиями которого осуществляет созданный оперативный штаб.

Кроме того, с целью выявления на подступах и недопущения проникновения к памятнику экстремистов с сионистскими символами /шести-конечные звезды, белоголубые ленты и т.п./, а также возможного совершения ими других провокационных акций созданы подвижные группы, в состав которых, помимо оперативных работников, включены дружинники, в том числе лица еврейской национальности.

Сигналов о намерении сионистских элементов совершить в период открытия памятника провокационные действия не поступало.

Докладываем в порядке информации.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

В. ФЕДОРЧУК

105

КИЇВСЬКА МІСЬКА РАДА ДЕПУТАТІВ ТРУДЯЩИХ
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ

РІШЕННЯ

№ 492 . 19 . травня 19 75 р.

Про виконання поточного проектування благоустрою території біля пам'ятника радянським громадянам і військовополоненим солдатам і офіцерам Радянської Армії, які загинули від рук німецько-фашистських окупантів в районі Сирецького масиву м. Києва.

На виконання рішення виконкому Київської міської Ради депутатів трудящих № 166 від 17 березня 1975 р. інституту "Київпроект" необхідно виконати робочі креслення на благоустрій території біля пам'ятника радянським громадянам і військовополоненим солдатам і офіцерам Радянської Армії, які загинули від рук німецько-фашистських окупантів в районі Сирецького масиву м. Києва на суму 7,5 тис.крб. в межах плану з праці за рахунок об'єктів не забезпечених вихідними даними.

З метою своєчасного виконання проектних робіт по вказаному пам'ятнику виконавчий комітет Київської міської Ради депутатів трудящих

п о с т а н о в л я е :

1. Інституту "Київпроект" /тов. Печенюву/ виконати робочі креслення на благоустрій території біля вказаного пам'ятника на суму 7,5 тис.крб. до 25 травня 1975 р.

2. Міськфінвідділу /тов. Поленову/ профінансувати вказані витрати в сумі 7,5 тис.крб. за рахунок зверхпланових лишків бюджетних коштів по міському бюджету.

3. Управлінню культури /тов. Білоусу/ забезпечити виготовлення проектно-кошторисної документації на благоустрій території біля вказаного пам'ятника та передати управління будівництва та експлуатації автомобільних шляхів до 25 травня цього року.

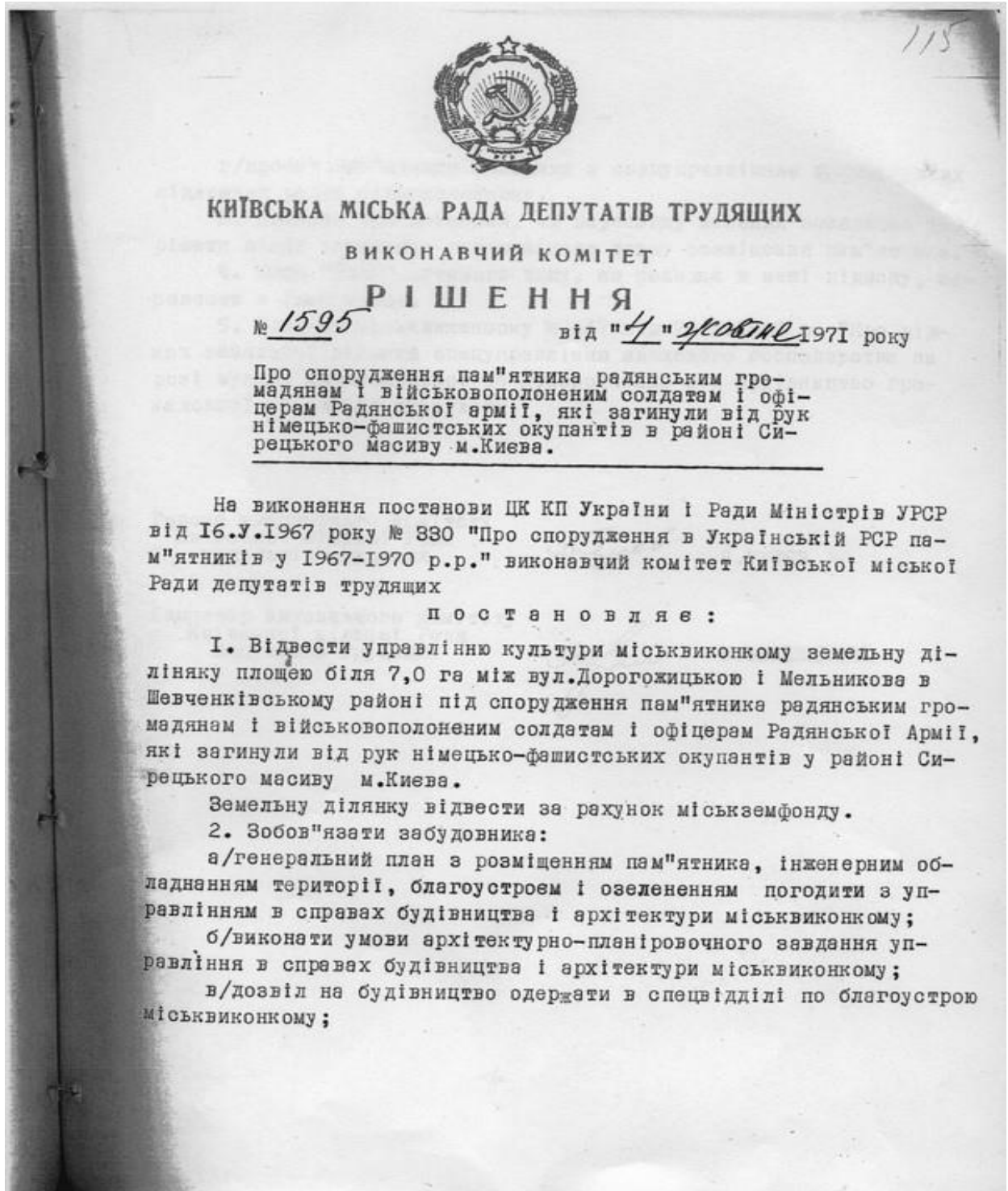
Голова виконкому Київської
міської Ради депутатів трудящих

В.О.Гусев В.О.Гусев

Секретар виконкому Київської
міської Ради депутатів трудящих

В.Ф.Зернецький В.Ф.Зернецький

Рішення від 04.10.1971 р. № 1595 виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих "Про спорудження пам'ятника радянським громадянам і військовополоненим солдатам і офіцерам Радянської армії, які загинули від рук німецько-фашистських окупантів в районі Сирецького масиву м. Києва". ф. Р-1, оп. 8, спр. 1004, арк. 115, 116

г/проект пам'ятника погодити з спецуправлінням протизсувних підземних робіт міськвиконкому.

3. Питання про знесення, чи пересалку зелених насаджень вирішити після складання генерального плану розміщення пам'ятника.

4. Кафе "Тиша" літнього типу, що попадає в межі відводу, перенести в інше місце.

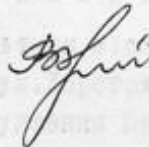
5. Рішення міськвиконкому № 417 від 28.ІІ.1967 р. "Про відвод земельної ділянки спецуправлінню шляхового господарства на розі вулиць Дорогожицької та Д.Коротченке під будівництво громадської убиральні скасувати.

Голова виконавчого комітету
Київської міської Ради
депутатів трудящих

В.ГУСЕВ

Секретар виконавчого комітету
Київської міської Ради
депутатів трудящих

В.ЗЕРНЕЦЬКИЙ

шн

Стаття: «Відкриття пам'ятника жертвам гітлеризму в Києві перетворили в пропагандивний мітинг».

www.svoboda-news.com

ПІДТЯГНО ВІСНУЄТЬСЯ
200-річчя незалежності США
100-річчя АМЕРИКАНСЬКОЇ УКРАЇНИ
— ВІДВІДНО МАЄТЬСЯ

СВОБОДА УКРАЇНСЬКИЙ ЩОДЕННИК Ukrainian Daily

РІК LXXIII, Ч. 132

ДЖЕРСІ СІТІ І НЬО-ЙОРК, ЧЕТВЕР, 15-ГО ЛИПНЯ 1976

ЦЕНТРИ 26 CENTS

JERSEY CITY AND NEW YORK, THURSDAY, JULY 15, 1976 No. 132 VOL. LXXIII

ОТЕЦЬ ІЗІДОР ПАТРИЛО — ПРОТОАРХИМАНДРИТ ЧСВВ

Рим. Католик Чину Святого Василія Великого, єпископ відвідав тут на вступному тижні, обрав на посаду Протоархимандрита Чину Святого Василія Великого Ізидора Патрило. До цього часу Чин Святого Василія Великого в Україні не мав своєї єпархії, а в Україні є єпархія Святого Василія Великого, автор багатьох праць, творець багатовидового Чину. Документи Патрило до Києва Україна в українській Церкві? Отець Ізидор Патрило, єпископ, обрав на посаду Протоархимандрита Чину Святого Василія Великого Ізидора Патрило. До цього часу Чин Святого Василія Великого в Україні не мав своєї єпархії, а в Україні є єпархія Святого Василія Великого, автор багатьох праць, творець багатовидового Чину. Документи Патрило до Києва Україна в українській Церкві?

МІНСЬКИМИ ВИСТАВКАМИ І УКРАЇНСЬКИМ ФЕСТИВАЛЕМ ЗАВЕРШАТЬСЯ ЮВІЛЕЇ 200-І І 100-РІЧЧЯ У ФІЛАДЕЛФІЇ

Філадельфія, Па. (С. Лу.) — Філадельфія відзначає сторіччю свого історичного міста, а до 200 років проголошено незалежності Америки. На виставках останніх років, 1973 і 1975, Філадельфія відзначила з'ясування української нації, відзначаючи на виставках історичну роль українців у розвитку Америки. Цього року виставки будуть організовані в Києві, Львові, Тернополі, Івано-Франківську, Чернівцях, а також в інших містах України. Виставки будуть організовані в Києві, Львові, Тернополі, Івано-Франківську, Чернівцях, а також в інших містах України. Виставки будуть організовані в Києві, Львові, Тернополі, Івано-Франківську, Чернівцях, а також в інших містах України.

КОНВЕНЦІЯ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ ПРИЙНЯЛА ПОЛІТИЧНУ ПЛЯТФОРМУ ІЗ ЗОБОВ'ЯЗАННЯМ ШОДО ЛЮДСЬКИХ ПРАВ В СВІТІ

Учасники Демократичної Конвенції підтримали резолюцію щодо прав людини.

ДЕМОКРАТИЧНА ПЛЯТФОРМА ПЕРЕСТЕРІГАС ССР

Нью-Йорк. — На пленарній сесії Конвенції Демократичної партії прийнята політична платформа, що вимагає від американського уряду зобов'язання щодо прав людини. Платформа вимагає від американського уряду зобов'язання щодо прав людини. Платформа вимагає від американського уряду зобов'язання щодо прав людини.

ПОСЛІДУЮТЬ ПЕРЕСІДУВАННЯ ВІРНИХ УКРАЇНЦІВ

Лондон (УНІС). — Учасники Конвенції Демократичної партії вимагають від американського уряду зобов'язання щодо прав людини. Конвенція вимагає від американського уряду зобов'язання щодо прав людини.

НО ЙОРК — КІЛЬМЕНД, ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ І ДУМОЮ ЛІСІ СВОЇХ ПРАВ, ЛІСІ РОЗПОЧАЛИ В СВОЇХ ОБРАЗОВАННЯХ

Нью-Йорк. — Конвенція Демократичної партії прийняла резолюцію, в якій вимагає від американського уряду зобов'язання щодо прав людини. Конвенція вимагає від американського уряду зобов'язання щодо прав людини.

ФОРД ПОШИРИВ ІНФОРМАЦІЮ БЮРО ВІЛГО ДОМУ

Вашингтон. — Президент Річард Ніксон розповсюдив інформацію щодо діяльності бюро Вілго Дому. Ніксон розповсюдив інформацію щодо діяльності бюро Вілго Дому.

ВІДКРИТТЯ ПАМ'ЯТНИКА ЖЕРТВАМ ГІТЛЕРИЗМУ В КИЄВІ ПЕРЕТВОРИЛИ В ПРОПАГАНДИВНИЙ МІТИНГ

Київ. — Відкриття пам'ятника жертвам гітлеризму в Києві перетворилося в пропагандивний мітинг. Відкриття пам'ятника жертвам гітлеризму в Києві перетворилося в пропагандивний мітинг.

УКРАЇНСЬКІ БАЛІ УЧАСТЬ У ФЕСТИВАЛІ 200-ЛІТТЯ В САН ХОСЕ

Сан-Хосе, Каліфорнія (П. Лу.) — Українські балери будуть учасниками фестивалю 200-ліття незалежності США в Сан-Хосе. Українські балери будуть учасниками фестивалю 200-ліття незалежності США в Сан-Хосе.

В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ ВІБДУДЬТЬСЯ НЕВІДНІ МАНЕВРИ ПІСЬМ НАТО

Вашингтон. — Ротер-Форд, що бачив в НАТО агресивні наміри, вимагає від НАТО зобов'язання щодо прав людини. Ротер-Форд вимагає від НАТО зобов'язання щодо прав людини.

Україні в Нью-Йорку демонстрували проти виступів советських артистів

Нью-Йорк (УНІС). — Учасники Конвенції Демократичної партії вимагають від американського уряду зобов'язання щодо прав людини. Конвенція вимагає від американського уряду зобов'язання щодо прав людини.

Відкриття пам'ятника жертвам гітлеризму в Києві перетворилося в пропагандивний мітинг. Відкриття пам'ятника жертвам гітлеризму в Києві перетворилося в пропагандивний мітинг.

Світлий пам'яті Івана Петра Шуплика

Дня 26-го травня 1976 у Димері Ситі, Н. Дж., по-до... Іван Петро Шуплика... Смерть оповідає глобальною... Шуплика був членом... Шуплика був членом... Шуплика був членом...

Українці взяли участь...

Відкриття 100-річчя незалежності України... Українці взяли участь у церемонії... Українці взяли участь у церемонії... Українці взяли участь у церемонії...

Проголошення Братського Тижня в Пенсильванії

Як усе своє часу, «Свобода» інформувала... Проголошення Братського Тижня... Проголошення Братського Тижня... Проголошення Братського Тижня...

Відкриття пам'ятника...

Відкриття пам'ятника... Відкриття пам'ятника... Відкриття пам'ятника... Відкриття пам'ятника...

Вітальні вітання до українців

Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців...

Містечківськими...

Містечківськими... Містечківськими... Містечківськими... Містечківськими...

Уліца Клімшійна докторанта

Уліца Клімшійна докторанта... Уліца Клімшійна докторанта... Уліца Клімшійна докторанта... Уліца Клімшійна докторанта...

Панахіда в пам'ять Івана Петра Шуплика

Панахіда в пам'ять Івана Петра Шуплика... Панахіда в пам'ять Івана Петра Шуплика... Панахіда в пам'ять Івана Петра Шуплика... Панахіда в пам'ять Івана Петра Шуплика...

Культурно-освітній осередок

Культурно-освітній осередок... Культурно-освітній осередок... Культурно-освітній осередок... Культурно-освітній осередок...

Вступати в члени

Вступати в члени... Вступати в члени... Вступати в члени... Вступати в члени...

Панахіда в пам'ять Івана Петра Шуплика

Панахіда в пам'ять Івана Петра Шуплика... Панахіда в пам'ять Івана Петра Шуплика... Панахіда в пам'ять Івана Петра Шуплика... Панахіда в пам'ять Івана Петра Шуплика...

Панахіда в пам'ять Івана Петра Шуплика

Панахіда в пам'ять Івана Петра Шуплика... Панахіда в пам'ять Івана Петра Шуплика... Панахіда в пам'ять Івана Петра Шуплика... Панахіда в пам'ять Івана Петра Шуплика...

Забави

Забави... Забави... Забави... Забави...

Коронаційний Валь

Коронаційний Валь... Коронаційний Валь... Коронаційний Валь... Коронаційний Валь...

Вітальні вітання до українців

Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців...

Вітальні вітання до українців

Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців...

Вітальні вітання до українців

Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців...

Вітальні вітання до українців

Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців...

Вітальні вітання до українців

Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців...

Вітальні вітання до українців

Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців... Вітальні вітання до українців...

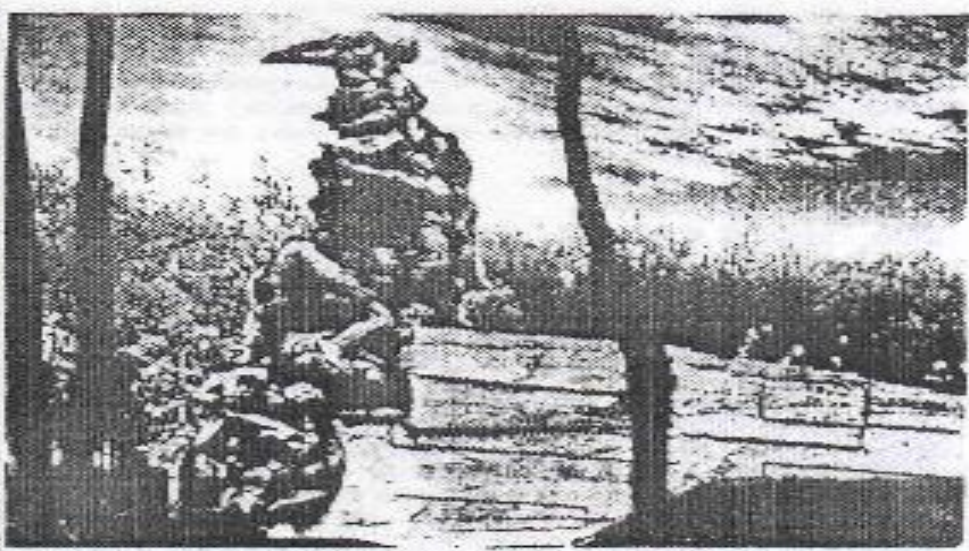
Advertisement for SHEVCHENKO'S TESTAMENT ANNOTATED COMMENTARIES by JOHN PANUCH. Includes details about the book, publisher, and contact information.

по
фа-
мі

не
та-
их
зм
сі-
та
ня
но
я-
лі
о-
ня
у-
а-
ни
а-
с-
ь-
м-

ному в місті при званні
ми і повісивши на драбні на
бняті (ленті) біля його ха-

без матеріальних засобів до
життя.

ВІДКРИТТЯ ПАМ'ЯТНИКА ЖЕРТВАМ ГІТЛЕРИЗМУ В КИЄВІ ПЕРЕТВОРИЛИ В ПРОПАГАНДИСТИЧНИЙ МІТІНГ

Пам'ятник у Бабиному ярі

тм
а,
о-
ю-
но
де
да-
я.
ме-
та-
а-
го
гої
го-
ю-
ж-
Г і

Київ. — Газета „Культура і Життя“, як також інші газети в УРСР, помістили довгий репортаж п. з „Пам'яті про падеглих — в серцях живих“, у якому розповідається про офіційне відкриття пам'ятника-монументу на Сирецькому масиві міста Києва, над колишнім Бабиным яром, який став могилою для кількох десятків тисяч жертв гітлерівського злочину народоубивства в часі Другої світової війни. Добру половину цих жертв становили особи жидівської національності, про яких у репортажі в совєтських газетах згадується тільки мимоходом, поміж іншими національностями, серед яких на першому місці згадується очевидно росіяни, а далі українці, жиди й особи інших національностей.

Відкриття пам'ятника жертвам гітлеризму режимники перетворили у пропагандистичний мітинг з участю партійних представників, які, зокрема, наголошували повсюди здобутки СРСР і закликали „ударною працею зміцнювати могутність Вітчизни, всієї соціалістичної спільноти — вирішальної умови збереження миру, дальшого поглиблення розрядки“. Від імені робіт-

ників міста, жінок - матері столиці виступали І. В. Кобиткіна, яка підкреслила, що на Сирці (в Бабиному ярі) „загинули тисячі не вчому не винних мирних жителів різних національностей, солдатів, командири і політпрацівники Радянської армії, матроси Дніпропетровської річкової флотилії і цього не можна забути“. Перший заступник голови „Українського республіканського комітету захисту миру“, письменник Натан С. Рибак, заявив, що „Вітчизна, як рідна мати, ніколи не забуде синів і дочок своїх. Радянська країна, — заявив він, — надія всіх людей доброї волі на всіх континентах. Програма миру нашої партії — це програма життя, утвердження на землі справедливості, свободи, взаєморозуміння між народами“. Не поленюючи, що це все має спільного з жертвами і відкриттям пам'ятника на місці гітлерівського злочину, Рибак вигукнував, що „Радянська країна була і залишається непохитною скляною у боротьбі за мир“. Головним чином правилим цього партійного пропагандистичного мітингу, були члени Політбюро ЦК Компартії України М. М. Во-

(Продовження на стор. 5-й).

ся
го-
то-
ти-
ми-
ся-
сть
ся-
ме-
ст-
ю-
со-
ре-
лі-
мі-
ні-
мі-
фе-
ти,
ся-
ку
гої
не

ВІДКРИТТЯ ПАМ'ЯТНИКА...

(Закінчення зі стор. 1-04)

рисенко, О. П. Вотвін, О. П. Ляшко, В. О. Сологуб, В. Ю. Маланчук та інші, а також перший секретар ЦК ЛКСМУ (Комсомолу) А. І. Корнієнко.

Авторами пам'ятника-монументу були академік М. Г. Лисенко, В. В. Сухенко і О. П. Вітрик. За участю Лисенка, архітектори А. Ф. Ігнатюк, М. К. Іванченко, В. М. Іванченко „вразили... як пише „Культура і Життя“, — гнівний протест проти насильства, воєн, звірств фашизму, незламну віру в торжество розуму і добра, в перемогу життя над смертю". На бронзовій плиті відлито слова: „Тут у 1941-му".

1943 роках німецько-фашистськими загарбниками було розстріляно понад сто тисяч громадян міста Києва і військовополоненик". Скульптурна композиція складається з одинадцяти бронзових фігур: „комуніста-пілпільника, який сміливо дваніється в обличчя ворога; солдата з гнівно стиснутими кулаками; моряка, який затулює собою стару жінку; дівчини, що схилилася над коханим; матері з дитиною на колінах та інші". Репортаж кінчається сентиментальним рефреном про „своєдний троянди і зелену траву, яка зростає на місці жовтківського

Філадельфійська Округа матиме свій день 26 вересня в Трентоні

Брістоль, Па. В п'ятницю, Незалежності, 100-річчя українця ц. р., тут в залі Українського поселення в Аме-

бави-
14-го
„кп-
ських
фото-
стором
онтро-